

СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглядається сутність та основні складові економічної безпеки. Детально розглянуто аспекти функціонування системи економічної безпеки підприємств. Визначено завдання, що стоять перед системою забезпечення економічної безпеки підприємств, запропоновано підходи до їх вирішення. Виявлено проблеми оптимізації використання корпоративних ресурсів, що спрямовуються на реалізацію заходів із забезпечення економічної безпеки підприємств.

Ключові слова: економічна безпека підприємства; корпоративні ресурси, фінансова складова; інтелектуальна і кадрова складова; техніко-технологічна складова; політико-правова складова; інформаційна складова; екологічна складова; силова складова.

Економічна безпека підприємства – відносно новий напрям розвитку економічної науки. Необхідність її постійного забезпечення зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування і досягнення головних цілей своєї діяльності.

Глобалізаційні процеси, поділ праці й інтеграція до світової економічної системи, відкритість ринків товарів і послуг ведуть практично до ліквідації традиційних політичних і географічних меж в економіці. Отже, питання економічної безпеки стають дедалі актуальнішими і в аспекті національної безпеки.

Поняттю економічної безпеки підприємства та факторам впливу на діяльність підприємства приділена увага в працях вітчизняних учених, таких як: О.І. Барановський, І.О. Бланк, О.І. Захаров, П.Я. Пригунов, М.М. Єрмошенко, В.С. Сідак, М.І. Камлик, В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк, С.М. Шкарлет та ін.

Метою статті є комплексне дослідження складових економічної безпеки підприємства. Відповідно до встановленої мети досліджено послідовність створення системи економічної безпеки на підприємстві.

Економічна безпека підприємства характеризується сукупністю якісних і кількісних показників, найважливішим серед яких вважається рівень економічної безпеки, який визначається станом використання корпоративних ресурсів за критеріями рівня економічної безпеки підприємства. Цей показник залежить від спроможності керівництва підприємства і спеціалістів (менеджерів) ефективно уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

З метою досягнення найбільш високого рівня економічної безпеки підприємство має проводити роботу із забезпечення максимальної безпеки основних функціональних складових своєї роботи.

Функціональні складові економічної безпеки підприємства – це сукупність основних напрямів його економічної безпеки, що істотно відрізняються один від одного за своїм змістом [2].

Різні автори виділяють різні складові економічної безпеки підприємства. Зокрема, найчастіше виділяють такі складові: фінансові; інтелектуальні і кад-

рові; техніко-технологічні; політико-правові; інформаційні; екологічні; силові. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що попри різноманітні підходи до трактування поняття «економічної безпеки» та виділення різних її складових, усі автори однозначно виділяють фінансову складову як одну з основних у системі економічної безпеки як держави в цілому, так і окремого суб'єкта господарювання. Стабільність фінансово-економічного стану підприємства визначає його здатність до гнучкого реагування на зовнішню дію і постійність саме успішного функціонування економічної системи.

Серед найбільш загальних показників економічної безпеки – результати економічної діяльності (здатність підприємства досягти поставленої мети й виконувати власну місію в стратегічному вимірі), продуктивність (співвідношення кількості виробленої продукції до кількості витрачених ресурсів) та ін. Найбільш конкретне уявлення про стан економічної безпеки надають такі характеристики: фінансова стабільність, платоспроможність, маневреність, ліквідність. Типова структура функціональних складових економічної безпеки наведена на рис. 1.

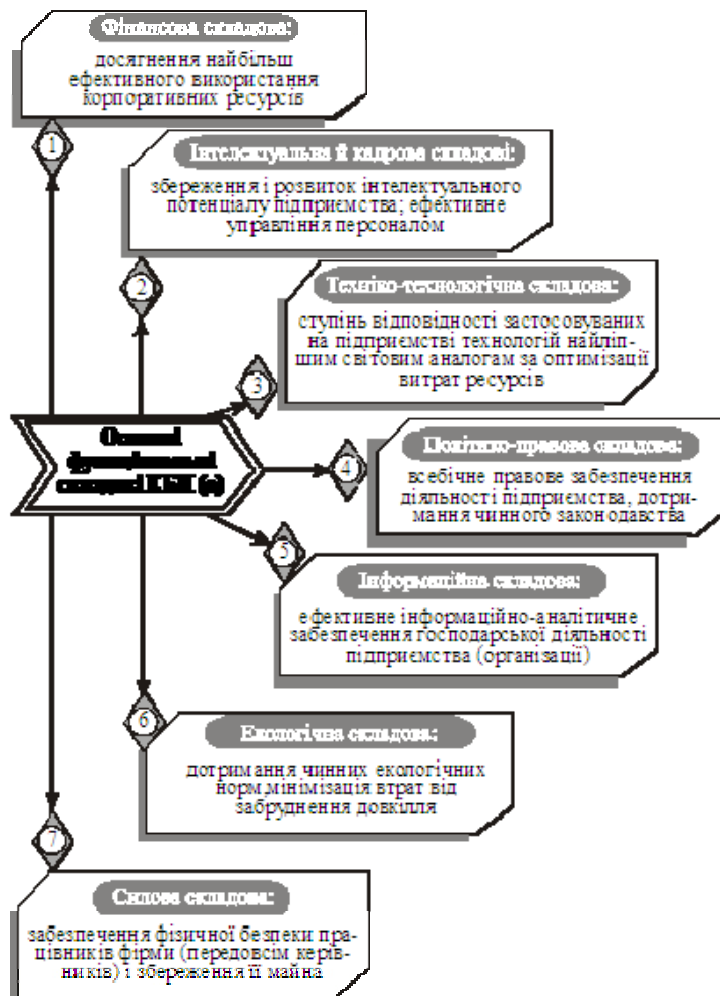

Рис. 1. Функціональні складові економічної безпеки підприємства

С.М. Ілляшенко стверджує, що до них варто додати також інтерфейсну складову, яка характеризує надійність взаємодії з економічними контрагентами підприємства. Загрозу цій складовій економічній безпеці підприємства становлять можливі непередбачені зміни умов взаємодії (аж до розриву відносин) з економічними контрагентами: постачальниками, торговельними і збутовими посередниками, інвесторами, споживачами тощо [5].

Кожна з вищеперелічених функціональних складових економічної безпеки підприємства характеризується власним змістом, набором функціональних критеріїв і способами забезпечення.

Головною причиною необхідності забезпечення економічної безпеки підприємства є завдання досягнення стабільності свого функціонування і створення перспектив зростання для виконання цілей бізнесу, що стоїть перед кожним підприємством відповідно до філософії бізнесу.

Для забезпечення своєї економічної безпеки підприємство використовує сукупність корпоративних ресурсів. *Корпоративні ресурси* – фактори бізнесу, які використовуються власниками і менеджерами підприємства для виконання цілей бізнесу. Серед них можна виділити: ресурс капіталу, ресурс персоналу, ресурс інформації і технології, ресурс техніки і устаткування, ресурс прав.

Ресурс капіталу. Дозволяє придбавати і підтримувати інші корпоративні ресурси, які спочатку відсутні у власників цього підприємства, – це акціонерний капітал підприємства у поєднанні з позиковими фінансовими ресурсами.

Ресурс персоналу. Менеджери підприємства, виробничий персонал і службовці, які використовують свої знання, досвід і навички для досягнення цілей бізнесу.

Ресурс інформації і технології. Інформація, що стосується яких-небудь аспектів бізнесу підприємства, – найбільш цінний і дорогий з ресурсів підприємства. Саме інформація дозволяє підприємству адекватно реагувати на будь-які зміни зовнішнього середовища бізнесу, ефективно планувати і здійснювати свою господарську діяльність

Ресурс техніки і устаткування. На основі наявних фінансових, інформаційно-технологічних і кадрових можливостей підприємство придбає устаткування, необхідне (на думку менеджерів підприємства) і доступне (виходячи з наявних ресурсів).

Ресурс прав. Включає права на використання патентів, ліцензії і квоти на використання природних ресурсів, а також експортної квоти, права на користування землею. Це дозволяє підприємству долучитися до передових технологічних розробок, не проводячи власних дорогих наукових досліджень, а також отримати доступ до незагальнодоступних можливостей розвитку бізнесу.

Найбільш ефективно використання корпоративних ресурсів підприємства, необхідне для виконання цілей бізнесу, досягається шляхом досягнення основних функціональних цілей його економічної безпеки. У тому числі:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства (організації);
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу того чи іншого суб'єкта господарювання;
- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством (організацією);
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;

– надійне забезпечення безпеки персоналу підприємства, його капіталу і майна, а також комерційних інтересів [2].

Виконання кожної з вищеперелічених цілей економічної безпеки є істотно важливим для досягнення головної мети підприємства. Детальна розробка і контроль за виконанням цільової структури економічної безпеки підприємства є важливою складовою частиною проблеми.

Найважливішим етапом забезпечення економічної безпеки підприємства (ЕБП) є стратегічне планування і прогнозування його економічної безпеки. На цьому етапі розробляється стратегічний план забезпечення ЕБП, проводиться оперативна оцінка рівня забезпечення і поточне тактичне планування ЕБП. На основі оцінки ефективності заходів із запобігання збиткам і розрахунку функціональних і сукупного критеріїв ЕБП аналізується її рівень.

На основі оперативної оцінки рівня ЕБП і вироблених рекомендацій з поточного планування діяльності підприємства здійснюється оперативне планування фінансово-господарської діяльності підприємства, після чого робиться практична реалізація розроблених планів.

Функціональні і сукупний критерії економічної безпеки підприємства оцінюються на основі інформації, що виникає в процесі фінансово-господарської діяльності підприємства, яка також дозволяє оцінити відхилення від планових значень і аналізувати причини виникнення цих відхилень. Потім виробляються рекомендації з коригування набору корпоративних ресурсів, систем стратегічного і поточного планування фінансово-господарської діяльності підприємства, а також системи оперативного управління його діяльністю [2].

Коригування можуть вноситися і в систему планування ЕБП. У цьому випадку треба заново використати описані вище методи планування ЕБП і внести відповідні зміни в господарські плани підприємства і систему їх реалізації. Схематично загальний процес забезпечення економічної безпеки на підприємстві наведено на рис. 2.

Ресурсно-функціональний підхід до оцінки рівня економічної безпеки підприємства є дуже широким. Спроба охопити усі функціональні області діяльності підприємства призводить до розмивання поняття економічної безпеки, а оцінка її рівня за допомогою сукупного критерію економічної безпеки, що «розраховується на основі думок кваліфікованих експертів за приватними функціональними критеріями економічної безпеки підприємства», схильна до значного впливу суб'єктивної думки експертів з різним рівнем кваліфікації.

Інтеграція показників з використанням будь-якого з відомих підходів, у тому числі і за допомогою питомої ваги значущості показників, як це пропонує Е. Олейников, призводить до зниження точності і достовірності оцінки. Детальна розробка і контроль за виконанням цільової структури економічної безпеки підприємства істотно ускладнюють практичну реалізацію ресурсно-функціонального підходу до оцінки економічної безпеки підприємства.

Суб'єктивізм ресурсно-функціонального методу виявляється як в оцінці збитків при визначенні приватних функціональних критеріїв економічної безпеки підприємства, так і в процесі розподілу питомої ваги функціональних складових при розрахунку сукупного критерію економічної безпеки підприємства [4].

В. Забродським запропоновано використати для оцінки економічної безпеки підприємства підхід, що відображає принципи і умови програмно-цільового управління і розвитку. Відповідно до цього підходу оцінка економічної безпеки підприємства ґрунтується на інтеграції сукупності показників, що визначають економічну безпеку. При цьому використовується декілька рівнів інтеграції показників і такі методи їх аналізу, як кластерний і багатовимірний аналіз.

Такий підхід відрізняється високою мірою складності аналізу, що проводиться з використанням методів математичного аналізу. І якщо його викорис-

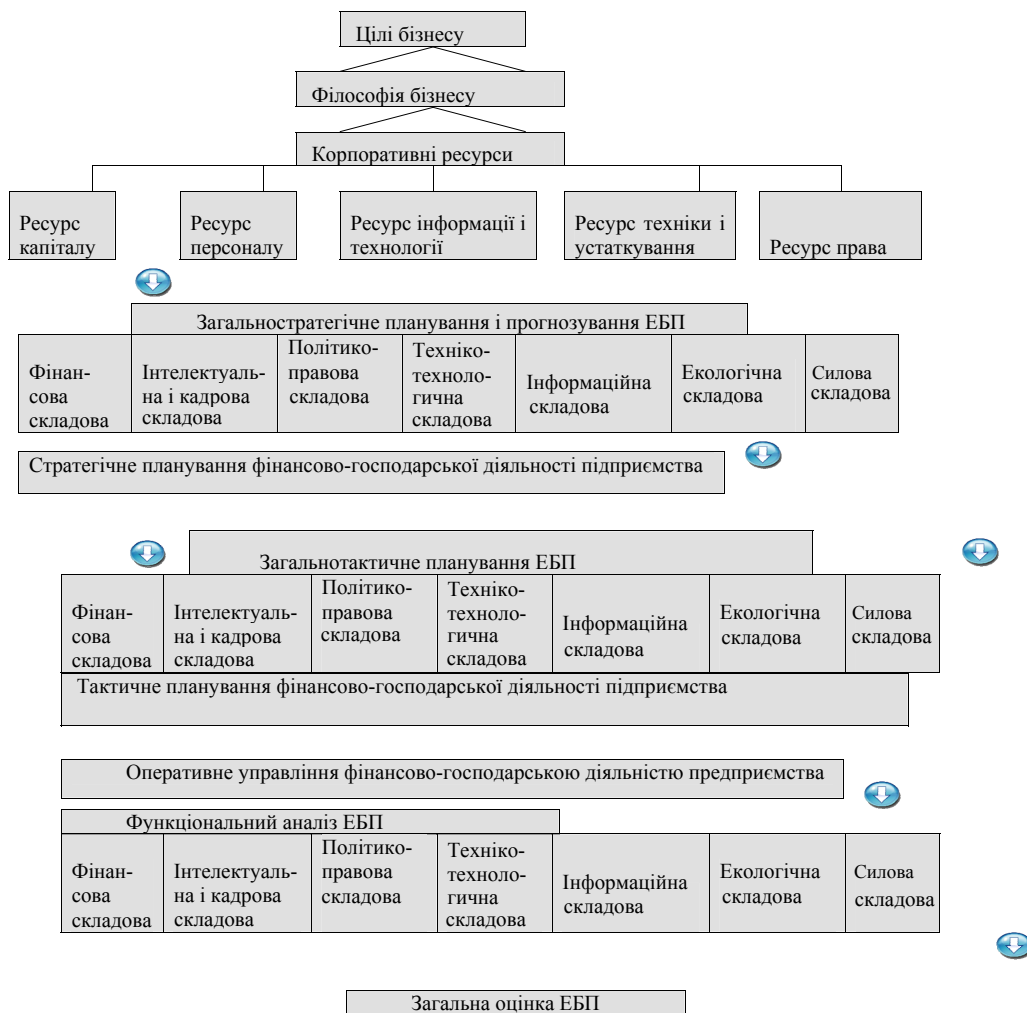

Рис. 2. Загальний процес забезпечення економічної безпеки на підприємстві

тання в дослідній галузі дозволяє отримати достовірні результати оцінки рівня економічної безпеки підприємства, то в практичній діяльності підприємств це дуже складно. До того ж – і це відзначає В. Забродський – дуже складною є «оцінка стійкості сукупного інтегрального показника при заданій області його зміни».

Запропонований автором підхід до оцінки стійкості сукупного інтегрального показника дозволяє оцінити рівень економічної безпеки підприємства з позиції математика, а не менеджера.

Виходячи з результатів аналізу найбільш відомих підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, можна зробити висновок, що ці підходи дуже складно використати для оцінки рівня економічної безпеки підприємства в запропонованому трактуванні. У зв'язку з цим потрібен інший підхід до вибору критерію визначення рівня їх економічної безпеки [4].

Виходячи з того, що економічну безпеку підприємства запропоновано розглядати як міру узгодження його інтересів з інтересами суб'єктів зовнішнього

середовища, а будь-який інтерес підприємства – як його взаємодію з суб'єктами зовнішнього середовища, в результаті якої підприємство отримує прибуток, то логічно було б припустити, що критерієм економічної безпеки підприємства є отримуваний в результаті взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища прибуток, яким підприємство може вже розпоряджатися на власний розсуд, тобто чистий прибуток. За відсутності прибутку або, більше того, за збитків, не можна говорити про дотримання інтересів підприємства і, отже, про те, що підприємство знаходиться в економічній безпеці. Навпаки, в цьому випадку перед підприємством реально стоїть загроза банкрутства. Таким чином, пропонований підхід до вибору критерію економічної безпеки підприємства базується на отриманні підприємством прибутку [4].

Практика свідчить про те, що оцінка рівня економічної безпеки підприємства за усіма функціональними складовими на основі статистичних методів обробки інформації сильно ускладнена, оскільки більшість аспектів цієї проблеми у край складно піддаються математичній формалізації, а деякі з них не піддаються зовсім.

Проте важливість цієї проблеми для ефективного функціонування підприємства дуже велика, тому оцінювати рівень економічної безпеки підприємства можливо, наприклад, на основі визначення сукупного критерію економічної безпеки підприємства, що розраховується на основі думки кваліфікованих експертів за приватними функціональними критеріями економічної безпеки підприємства.

Відносно промислових і сільськогосподарських підприємств приблизно однакова роль фінансового забезпечення виробничої діяльності підприємств. У той же час для промислових підприємств істотно вище, в порівнянні з сільськогосподарськими, роль інтелектуальної і кадрової складової, а також системи інформаційного забезпечення (особливо в плані новітньої технологічної інформації і інформації про рух ринків підприємства) виробництва.

При цьому очевидні величезні переваги в значущості екологічної складової для сільгоспвиробників порівняно з промисловими підприємствами.

Це викликано тим, що для сільськогосподарських підприємств земля є основним фактором виробництва, і екологічна обстановка безпосередньо істотно впливає на результати сільськогосподарського бізнесу, тоді як промислових підприємств екологічні проблеми торкаються тільки через системи штрафних санкцій за забруднення довкілля і екологічні стандарти на продукцію, що випускається.

Треба відзначити і більшу питому вагу для сільськогосподарських підприємств техніко-технологічної складової, що викликано меншою порівняно з промисловістю значущістю інтелектуального і кадрового фактора економічної безпеки підприємства.

Для торгових підприємств і підприємств, що працюють на фінансових ринках, включаючи банки: на фондових ринках; таких, що здійснюють страхову і інвестиційну діяльність, необхідно відзначити, що в забезпеченні економічної безпеки і ефективного функціонування цих підприємств важливу роль відіграє інформаційне забезпечення бізнесу, а також фактор фінансової діяльності. Для підприємств, що працюють на фінансових ринках, дуже важливе значення у забезпеченні їх економічної безпеки має рівень персоналу такого підприємства. При цьому як для підприємств, що працюють на фінансових і фондових ринках, так і для торгових підприємств вища порівняно з промисловими і сільськогосподарськими підприємствами роль силової складової економічної безпеки при меншій значущості для них впливу екологічних проблем [2].

Таким чином, проведений аналіз показує, що для досягнення найбільш високого рівня економічної безпеки підприємство має проводити роботу щодо забезпечення максимальної безпеки основних функціональних складових своєї

роботи, найважливішою з яких є фінансова складова. Стабільність і невразливість інформаційної, фінансової, технологічної, інших підсистем підприємства є запорукою надійної його захищеності. На нашу думку, будь-які загрози економічній безпеці можуть бути відвернені і ліквідована можливість виникнення збитків фінансовому становищу підприємств, якщо наявні корпоративні ресурси будуть спрямовані виключно на забезпечення економічної безпеки.

Список використаної літератури

1. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. – К., 2001. – 240 с.
2. Олейников Е.А. Основы экономической безопасности / Е.А. Олейников. – М., 1997. – 233 с.
3. Грунин О.А. Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С.О. Грунин. – СПб.: Питер, 2002. – 160 с.
4. Доронин А.И. Разведывательное и контрразведывательное обеспечение финансово-хозяйственной деятельности предприятия / А.И. Доронин. – Тула: Гриф и К°, 2000. 116 с.
5. Ілляшенко С.М. Економічний ризик: навч. посібник / С.М. Ілляшенко. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с.

В статье рассматриваются сущность и основные составляющие экономической безопасности. Детально рассмотрены аспекты функционирования системы экономической безопасности предприятий. Определены задачи, стоящие перед системой обеспечения экономической безопасности предприятия, предложены подходы к их решению. Определены проблемы оптимизации использования корпоративных ресурсов, которые направляются на реализацию мероприятий по обеспечению экономической безопасности промышленных предприятий.

Ключевые слова: *экономическая безопасность предприятия; корпоративные ресурсы, финансовая составляющая; интеллектуальная и кадровая составляющая; технико-технологическая составляющая; политико-правовая составляющая; информационная составляющая; экологическая составляющая; силовая составляющая.*

Essence and basic constituents of economic security are examined the article. Aspects of functioning of the system of economic security of enterprises considered in detail. Set tasks that stand before the system of providing of economic security of enterprises, offered approach, near their decision. Found out the problems of optimization of the use of corporate resources that head for realization of measures on providing of economic security of industrial enterprises.

Key words : *economic security of enterprise; corporate resources, corporate resources, financial constituent; intellectual and skilled constituent; a technique – technological constituent; policy constituent; informative constituent; ecological constituent; power constituent.*

Надійшло до редакції 15.04.2011.